

2020 / Vol:6, Issue:27 / pp.801-810

REVIEW ARTICLE

Arrival Date : 27.04.2020

Published Date : 12.06.2020

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.329>

Reference : Aslan, C. & Tansü, Y.E. (2020). "Dünyada Ve Türkiye'de Futbolcu Transferi: 2017-2018 Sezonu Bir Ağ Analizi", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 6(27):801-810.

KURULUŞUNDAN KAPANIŞINA KADAR BİR KÜLTÜR KURUMU OLARAK TÜRK OCAKLARI

Turkish Ocaks As A Cultural Institution From Establishment To Closure

Celal ASLAN

Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Doktora Öğrencisi, Gaziantep/TÜRKİYE

Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ

Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Gaziantep/Türkiye,

ORCID No: 0000-0002-6183-5302

ÖZET

II. Meşrutiyet döneminde kurulan ve "Türklük" amacına hizmet eden derneklerden en uzun ömürlüsü "Türk Ocakları" olmuştur. II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı bünyesindeki gerek Müslim ve gerekse gayr-ı Müslim topluluklar bağımsızlık hareketine girişmiştir. Aynı zamanda vuku bulan Balkan savaşları Osmanlı yöneticilerinin Türkçülüğe yönelmesini sağlamıştır. Türk milliyetçiliği hareketini oluşturmak ve yön vermek amacıyla II. Meşrutiyet döneminde öncelikle Türk Derneği, sonrasında Türk Yurdu Cemiyeti, gibi kuruluşlar meydana gelmiştir. Bu kuruluşlar içerisinde en etkili ve en uzun ömürlü olanı Türk Ocakları olmuştur. Türk Ocakları, Cumhuriyetin kurulmasından önce ve sonrasında "millî devlet" kurulması sürecine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Türk ocakları, Serbest Cumhuriyet Fırkası ile gerçekleştirilmeye çalışılan çok partili hayata geçiş denemesinin ortaya çıkardığı olumsuz siyasi şartlar içerisinde kendilerini feshederek kapanmışlardır. Türk ocaklarının, 1931 yılına kadar yaklaşık 247 adet şubesi bulunuyordu Türk ocakları, bu şubelerde halkın ihtiyacı olan kültürel faaliyetlerin yanı sıra Milli mücadele ve akabinde Cumhuriyet döneminde de aktif roller üstlenmiştir. Atatürk'ün yapmış olduğu uygulamaları desteklemiştir.

Anahtar Sözcükler: Türk Ocakları, Türkçülük, Milliyetçilik.

ABSTRACT

II. The longest life of the associations established during the constitutional period and serving the purpose of "Turkishness" was "Turkish Ocaks". II. After the constitutional monarchy, both Muslim and non-Muslim communities within the Ottoman Empire embarked on an independence movement. At the same time, the Balkan wars that took place enabled the Ottoman administrators to turn towards Turkish. In order to create and direct the Turkish nationalism movement, II. In the constitutional period, organizations such as the Turkish Association, and then the Turkish Dormitory Society, occurred. Turkish Ocaks were the most effective and long-lived among these organizations. Turkish Ocaks made important contributions to the process of establishing a "national state" before and after the establishment of the Republic. Turkish Ocaks closed by dissolving themselves in the negative political conditions caused by the transition to multi-party life attempts to be realized with the Free Republican Party. Turkish Ocaks had approximately 247 branches until 1931. Turkish Ocaks played active roles in these branches, as well as the national struggle and subsequent Republican period. He supported the application of Atatürk.

Keywords: Turkish Ocaks, Turkism, Nationalism.

1. GİRİŞ

Fransız ihtilali ve sonrasında Napolyon'un askeri istila girişimleri sonucu, ihlalin getirdiği milliyetçilik düşüncesi ile birlikte, hürriyet, eşitlik, cumhuriyet ve laiklik gibi kavramlar bütün Avrupa'ya yayılmaya başlamıştır. Napolyon Savaşları bir taraftan siyasi olarak Avrupa sınırlarını değiştirirken diğer taraftan Avrupa'daki eski kurumların yıkılmasına, milliyetçi düşüncenin siyasi teşkilatlanma üzerinde etkili bir akım haline gelmesine yol açmıştır. Milliyetçilik fikrinin yayılması ise önce İngiltere, Fransa ve İspanya'da başlamış; ardından İtalya ve Almanya'nın siyasi birliklerini tamamlamasına sebep olmuştur. Diğer taraftan bu fikir Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan

İmparatorluğu gibi bünyesinde birçok milleti barındıran ülkelerin varlığını tehdit eder hale gelmiştir (Sarıay, 2008).

Milliyetçiliğin yayılması karşısında imparatorluklar bir yandan askeri ve idari tedbirler alırken, diğer taraftan kendilerine bir imparatorluk ideolojisi oluşturmaya çalışmışlardır (Çilliler, 2015). Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nde ülkenin bütünlüğünü bozan ve devlette ayrılıkçı hareketlere sebep olan milliyetçilik akımının etkilerini kırmak; çöküşü önlemek için birtakım düşünceler ortaya atılmıştır. Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı eserine bakıldığında da bu düşüncelerin Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük olduğu görülmüştür (Akçura, 2007).

Konumuz sınırları çerçevesinde ülkemizde Türk Milliyetçiliğinin nasıl geliştiğine baktığımızda bu fikrin ilk olarak edebiyat ve dil alanında neşvünema bulduğunu ve İkinci Meşrutiyetten sonra birtakım teşkilatlanmalarla örgütsel bir nitelik kazandığını anlamaktayız. Osmanlıcılığın iflas edip Türkçülüğün yükselişe geçmesiyle Türkler arasında milliyet bilincinin uyandırılması amacına yönelik kurulan bu teşkilatların en bilineni ve etkili olanı ise Türk Ocaklarıdır. Türk Derneği ve Türk Yurdu gibi oluşumlardan sonra gelen bu teşkilatlanma Türkçülük akımını sosyal ve kültürel hayata geçirmiş; bu düşüncenin en önemli savunucusu olmuştur. Türk Ocaklarından yayılan milliyetçi düşünceler ise Türklere yeni bir vatan oluşturma gücünü vermiştir Bu sebeple Türk Ocakları Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Türk Milliyetçiliğine büyük hizmetlerde bulunmuş ve devlet yıkıldıktan sonra kurulan Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin milli kimlik inşasında önemli bir role sahip olmuştur (Bölükbaşı, 2011).

Bütün bu anlatılanlar doğrultusunda eldeki çalışmada Türk Ocağının Kuruluş Süreci ve Cumhuriyet döneminde kazanmış olduğu hüviyet sonrasında ise kapatılması ele alınmıştır.

2. İLK TEŞKİLATLANMALAR VE TÜRK OCAĞININ KURULUŞUNA GİDEN SÜREÇ

İkinci Meşrutiyetten sonra kurumsallaşmaya başlayan Türk Milliyetçiliği düşüncesi ile Türk Milletini birleştirmek, bütünleştirmek ve milli menfaatleri korumak adına birtakım cemiyetler kurulmuştur. Bu cemiyetler kuruluş sırasına göre ise şunlardır: Kasım 1908 Türk Derneği; Ağustos 1911 Türk Yurdu; 25 Mart 1912 Türk Ocağı (Kılıç, 2006). Kurulan bu cemiyetlerde gençliğin etkisinin haylice fazla olduğu anlaşılmıştır. Zira Balkan Savaşları'ndan sonra ağırlığını hissettiren Türk Milliyetçiliği okullarda da etkili olmuş; "ordu, okullar ve üniversite milliyet fikri ve milliyetçilik ideali çevresinde birbirine kenetlenmiştir" (Arıkan, 2011). Bu sebeple iktidarda olan İttihat ve Terakki Partisi yaşanan sürekli savaşlardan dolayı milli hissiyatı kamçılıyarak vatan savunmasına hazırlama maksadıyla birçok genci mezkur cemiyetlere sevk etmiştir (Balcıoğlu, 1997). Milli Mücadele yıllarında da cemiyetlerin mensupları bütünüyle beraber Mustafa Kemal'in yanında yer almışlardır. Esas konumuz olan Türk Ocakları ise Atatürk'ün ziyaretlerine, konuşmalarına ev sahipliği yapmış ve devrimlerinin en büyük destekçisi olmuştur. Bundan dolayıdır ki onun yardımlarıyla Türk Ocaklarının şube ve üye sayısı hızlıca artmıştır (Kılıç, 2006).

2.1. Türk Derneği

İlk defa 1908 yılında Yusuf Akçura'nın çabalarıyla Türk Derneği bünyesinde bir araya gelen Türkçüler 1909 yılında yine aynı adla bir dergi çıkarmışlar ve dergide derneğin amaçları şu şekilde özetlenmiştir:

- ✓ Milli bir dil olacak şekilde Osmanlı Türkçesi etrafında dilleri ayrı ama gönülleri ve hisleri tek olan Osmanlı vatandaşlarını bir araya getirmek
- ✓ Bu emelin gerçekleşmesi için de Türkçe öğreniminde güçlükler kaldırılacak ve Türk dili hakkında ayrıntılı incelemeler yapılacaktır (Yıldızlı, 2015).

Görüldüğü üzere Türkçülüğü ilmi ve kültürel alanda yaymaya niyetlenen derneğin resmi kuruluş tarihi Aralık 1908 tarihi olup, üye sayısı 16 kişidir. Bu üyeler Ahmet Mithat, Emrullah Efendi, Veled

Çelebi, Necib Asım, Korkmazoğlu Celal, Akçuraoğlu Yusuf, Akyığıtoğlu Musa, Fuad Raif (Köse Raif), Rıza Tevfik Bölükbaşı, Ferit, Bursalı Tahir, Agop Boyacıyan, Mülkiye mektebi müdürü Mehmed Celal, Ahmet Hikmet ve Ispartalı Hakkı Ağlarca'dır. Daha sonra derneğe Mehmet Emin Yurdakul, İsmail Gaspıralı, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzâde Ali, Hüseyin Cahit gibi ünlü kişiler ve bunların yanı sıra, Martin Hartmann, Vladimir Gordlevskiy gibi ünlü Türkologlar ile Osmanlı vatandaşı olan gayr-i Müslimler de üye olmuştur (Üstel, 2004). Kültürel anlamda Türkçü olmakla beraber siyaseten Osmanlılık geleneğini devam ettiren bu üyeler dernek çatısında faaliyetlerini 1912 yılına kadar devam ettirmişlerdir. Bu tarihten sonra ise kurucularının aynı hedefte birleşmemeleri az bir zaman içinde üyeler arasında ihtilafların çıkmasına sebebiyet vermiştir. Buna göre dernek üyelerinden bazıları Türkçe olmayan kelimelerin dilden çıkarılmasını onların yerlerine halk dilinden kelimelerin alınmasını, bazıları da dilden atılan kelimelerin yerinde diğer Türk dillerinden kelimeler alınmasını istemişlerdir (Levend, 1972). Yaşanılan ihtilaflar sonucu derneği zaman zaman daldığı derin uykusundan kaldırmak için girişilen teşebbüsler de fayda etmemiş ve dernek dağılmıştır, Kalan üyeler ise Türk Yurdu adlı cemiyete katılmışlardır (Üstel, 2004).

2.2. Türk Yurdu

Türk Yurdu Cemiyeti 31 Ağustos 1911 tarihinde Mehmet Emin Yurdakul, Ağaoğlu Ahmet, Ahmet Hikmet, Hüseyinzade Ali, Akçuraoğlu Yusuf Bey ve Dr. Âkil Muhtar tarafından İstanbul merkez olmak üzere kurulmuştur. Derneğin nizamnamesine göre bu oluşumun amacı; Türk çocuklarına Türk kültür ve geleneklerini belletmek; onların eğitimlerinin sağlanması için yurtlar inşa etmek ve aynı isimle bir dergi çıkarmaktır (Erdem, 2009).

24 Kasım 1911 tarihinde 15 günde bir kere çıkarılmaya başlanan derginin ilk sayısında ise “*Türklüğe hizmet edip Türk Milletine faydalı olmak*” hedeflenmiş (Tuncer, 2012); bu husus ise şu şekilde ifade edilmiştir: “*Türklüğe hizmet etmek, Türklere fayda dokundurmak istiyoruz. Maksadımız işte budur. Maksada erişmek için hangi yollardan yürüyeceğimizi mecmuamızın münderecatı göstereceğinden mesleğimizin teşrihini fazla buluyoruz. Tanrı yardımcımız olsun.*” (Türk Yurdu Dergisi, 1327). Dernek, dergi aracılığıyla amaçlarını ifade ederken dönemin meşhur şahsiyetlerinin yazılarına da yer vermiştir. Bu nedenle dergide kurucu kadronun yanı sıra Halide Edip, Ahmed Midhat, Celal Sahir ve Rıza Tevfik gibi isimlerin yazılarıyla karşılaşmıştır. (Yıldızlı, 2015).

Öte taraftan Avrupa ülkelerine giden Türk gençleri de aynı amaçla “Türk Yurdu” adı altında birtakım dernekler kurmuşlar, özellikle İsviçre’de öğrenim gören bazı talebeler “Osmanlı Kütüphanesi” adlı kulüpler ile bir araya gelerek dayanışmayı sağlamayı amaçlamışlardır (Özçelik, 2010). Fiili varlığı çok kısa süren Türk Yurdu Derneği’nin kapanmasıyla üyeler Türk Ocağı çatısı altında toplanmışlardır (Tunaya, 1998). Derneğin aynı isimle maruf dergisi de 30 Ağustos 1917’den sonra uzun yıllar Türk Ocağı’nın resmi yayın organı olmuştur (Erkan, 2016).

3. TÜRK OCAĞININ KURULUŞU

Celal Nuri’nin Jön Türk adlı gazetesinde yayınlanan makaleden etkilenen 190 kadar Tıbbiyeli öğrenci milli bir Türk Maarif Cemiyeti kurmak için harekete geçmiş ve Türk Ocağını kurmaya karar vermişlerdir. Ancak askerlik mesleğinin cemiyet kurmasına izin vermemesinden dolayı Tıp Fakültesinin 190 genci adına öğrenci temsilcileri, bir beyanname yayınlayıp dönemin milliyetçi aydınlarına göndermişler ve onları ziyaret ederek yardımlarını talep etmişlerdir. Bu çağrıya cevap veren Mehmet Emin, Ahmet Ağaoğlu, Ahmet Ferit, Yusuf Akçura, Mehmet Ali Tevfik, Fuat Sabit ile gençlerin temsilcileri 20 Haziran 1911 tarihinde Ahmet Ağaoğlu’nun evinde bir toplantı gerçekleştirmişler ve toplantıda milliyet esasına dayanan bir derneğin kurulmasına karar vermişlerdir. Türk Ocağı adıyla faaliyete geçen bu derneğin başkanlığına Mehmed Emin Yurdakul getirilmiş, geçici bir yönetim kurulu oluşturulmuştur. Toplantıda Türk Ocağı’nın Murahhas heyetine seçilen öğrenci temsilcilerinin yanı sıra Mehmet Emin, Ahmet Ferit, Ahmet Ağaoğlu, Dr. Fuat Sabit gibi kişiler kurucu kadro olarak belirlenmiştir (Arıkan, 2004).

Fiili olarak 20 Haziran 1911 resmi olarak ise 12 Mart 1912’de kurulan Türk Ocağı “*Türkler arasındaki milli duyguların kuvvetlenmesine, Türklerin refahı ile kültürünün geniş bir şekilde kalkınmasına yardımcı olmak; Türk Milletinin mertebesinin yükselip, sosyal ve ekonomik alanda gelişmesini sağlamak*” amacını gütmüş (Sarıay, 1999); 1913 yılında basılmış olan *Türk Ocağı’nın Esasi ve Dâhili Nizamları* adlı nizamnamenin ikinci maddesinde bu amaçlar şöyle sıralanmıştır (Akçura, 2007) .

- ✓ “*İslam kavimlerinin başlıca milletlerinden olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, sosyal, iktisadi, seviyelerinin ilerleme ve yükselmesiyle Türk ırk ve dilinin olgunlaşmasına çalışmak;*
- ✓ *Türk Ocağı adında dernekler açarak burada halkın istifade etmesi için konferanslar, dersler, müsamereler düzenleyip, kitap ve risaleler neşrederek, okullar açmak;*
- ✓ *Milli serveti korumak ve çoğaltmak için her türlü meslek grubundan insanlar ile görüşüp iktisadi, zirai teşvikte bulunarak bunun gibi kurumların doğup yaşamasına elinden geldiği kadar destek olmak.*
- ✓ *Ocağın amacı, sadece milli ve sosyal alanlarda halka hizmettir ve kesinlikle siyasete girmeyip herhangi bir partiye hizmet etmemektir.”*

Türk Yurdu Cemiyeti’nin katılmasıyla daha da güçlenen Türk Ocağı 1918 yılında İstanbul ve diğer şehirlerde toplam 35 şube açmış, Türk Ocakları çatısı altında Türk Gücü Derneği, Köycüler Cemiyeti, İhtiyat Zabıtları Teavün Cemiyeti, Darülfünun Talebe Cemiyeti gibi dernekler de kurulmuştur. Gerek milli mücadele döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde Türk Ocaklarının büyük hizmetleri yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin gözünden kaçmamış ve devletin desteğiyle 1927 yılında şube sayısı 257’ye çıkmıştır (Sarıay, 2002; Pınar, 2015).

Türk Ocakları halk ile iletişimini genel olarak basın faaliyetleriyle sağlamıştır. Bu sebeple “Halka Doğru”, “Türk Sözü”, “Türk Yurdu” gibi yaygın dergilerin yanı sıra “Altınyurt”, “İzmir’e Doğru”, “Türk Bahçesi”, “Babalık”, “Yeni Mecmua” gibi bölgesel yayın araçları kullanılmıştır (Karataş, 2009; Pınar, 2015).

3.1. Türk Ocaklarının Kültürel Misyonu ve Faaliyetleri

Birtakım nedenlerle değişik kıtalara göç eden Türk Milleti birçok coğrafyaya yayılmıştır. Bu nedenle Türk Ocağı Anadolu’da ve Anadolu’nun dışında kalan yerlerde doğup büyüyen Türk bilim adamlarını bünyesi altında toplayıp, Türk’ün Türk’le buluşmasını sağlamıştır. Bunu gerçekleştirirken de Türk bilim insanlarının yanı sıra kimi yabancı Türkologları da yanına alarak Türklük idealini dünyaya tanıtmış; Türk kültürünün her alanda gelişmesine katkıda bulunmuştur. Sadece kendi milli kültürüne dönüp diğer kültürlerle sırt çevirmek gibi düşüncede olmayan Türk Ocakları Batı’ya yönelik kültür faaliyetlerine de önem vermiştir. Çeşitli sanat dalları, tarih, dil, toplum sağlığı ile ilgili konularda Türk milletini aydınlatmak isteyen dernek, konferans, söyleşi, konser, müsamereler, ders, okul, matbaa gibi her alanda birçok faaliyet göstermiştir. Bütün bunlardan sonra özellikle 1.Dünya Savaşı yıllarında Türk Ocakları’nın yaptığı işleri Hamdullah Suphi Bey şu şekilde ifade etmiştir (Şahin, t.y):

- ✓ 1. Dünya Savaşı başladığında Türk Ocaklarında yaklaşık 150 kadar konferans verilmiştir. Bu konferansların konusu ilmi, ahlaki, fenni, edebi olarak ders şeklinde verilmiştir.
- ✓ Türk- İslam medeniyetine ait olmak üzere 2000 kültürel eser toplanıp uygun zamanlarda halka sunulmuştur.
- ✓ Millî ve ilmî amaçlarla kadın ve erkeklere yönelik Bursa iline bir gezi tertip edilmiştir.
- ✓ Yaklaşık 3-4 kez resim sergileri açılmış ve bu amaçla İstanbul’da bulunan 35 Türk ressam olduğu görülmüş bahsi geçen sergilerin biri karikatürler ile ilgili diğeri ise mizahi resimler ile ilgilidir.

- ✓ Yurt genelinde birçok evsiz ve okula gidemeyen gencin okullara yerleşmesi ve okullarda olup da yardıma ihtiyacı olanlara yardım edilmiştir.
- ✓ Dünya savaşından dolayı burada tutsak olup ve parasız kalan Rusyalı Türk-İslam gençlerine birçok hususta yardım edilmiştir.
- ✓ Durumu iyi olmayıp aç ve açıkta olan ve işi bulunmayan İstanbullu ve Anadolu lu birçok kişiye iş bulunmuştur.
- ✓ İki kütüphane teşkil edilmiş; bunların biri Fransızca diğeri ise Türkçe dilinde eserler barındırmıştır.
- ✓ Mükemmel denilecek düzeyde bir konferans salonu yaptırılmış ve burada tiyatro ve temsiller yapılmıştır.
- ✓ O dönem kültürel olarak önemli olan Elektrik, telefon ve sinema gibi vasıtalar getirilerek bunlardan istifade edilmiştir.
- ✓ Ocağın uygun salon ve odalarını süslemek ve Türk yapıtlarını tanıtmak için muhtelif resim ve güzel yazı koleksiyonları ve levhaları alınmıştır.
- ✓ Ocak mensuplarından askerde olanların ailelerine yardım edilmiştir.
- ✓ Ocak mekân olarak güzelleşmiş; aynı zamanda milli sanat eserleri olan mobilyalar alınmış, ocağın salon ve odaları boyatılmıştır.
- ✓ Ocak, sanatçıları, müzisyenleri, tiyatro oyuncularını himaye ederek sanatlarını icra konusunda destek vermiştir.
- ✓ Ocak, verdiği tüm sözleri zamanında yerine getirmiş ve özellikle esnaf ile olan münasebetlerinde güvenilirliği ile ön plana çıkmış ve bu durum ocağa mali itibar kazandırmıştır.

Kurulduğu 1912 yılından 1931 yılına kadar geçen süre zarfında bütün yurda yayılmış şubelerinde sosyal ve kültürel faaliyetler gerçekleştiren Türk Ocaklarının bir diğerkültür hizmeti de açtığı kütüphanelerle Türk toplumunda uyanışın, kendine gelişin sağlanmasıdır. Nitekim Ocak, kurulduğu tarihten itibaren kütüphane konusunda gereken ehemmiyeti vermiş, yurdun birçok yerinde kütüphaneler kurmuştur. Zira milli kültürün ortaya çıkarılması ve benimsetilmesini gaye edinen Ocak ve Ocaklıların kütüphanelere ilgisiz kalması düşünülecek bir durum değildi. Türk Ocakları yurdun birçok yerinde kütüphaneler kurmuşlardır. Buradaki amaç; Milli bir kütüphane oluşturup Anadolu'da doğrudan topluma yönelik hizmet vermek şeklinde olmuştur (Soysal, 1981). Türkçüler kütüphanecilik alanındaki gelişmeleri yakından takip ederek yayın organlarında bu konuya dikkat çekmişlerdir. Türkçülerin kütüphanecilik alanındaki gelişmelere gösterdikleri ilgi teori olarak kalmamış, "Kutsal mabet" olarak adlandırdıkları Türk ocakları çatısı altında uygulama alanı bulmuştur (Karaer, 1990).

3.2. Cumhuriyet Döneminde Türk Ocakları

Milli Mücadele zamanlarında tüm engel ve baskılara rağmen büyük bir destekte bulunan Türk Ocakları, işgallere karşı halkı bilinçlendirme halkı bilinçlendirme görevinin yanı sıra bazı zamanlar silahlı mücadelede de çekinmeden görev almıştır. Mesela İzmir'in işgal tehlikesi karşısında Türk Ocağı'nda bulunan Mustafa Necati'nin ilk silahlı direnişi önemli bir örnektir. İzmir Türk Ocağı, İzmir'in Türk birlikteliğini harekete geçirmek için ünlü Maşatlık mitinginin düzenlenmesinde, İstanbul Türk Ocağı da ünlü Sultan Ahmet mitinginin düzenlenmesinde etkin bir rol oynamıştır (Arıkan, 1999).

Türk Ocaklarının Milli Mücadeleye özverili katkıları hiç şüphesiz bir bedele mal olmuş; İtilaf Devletleri Ocağın birçok şubesi ile Genel Merkezi'ni kapatmışlardır. Faaliyetleri duran ocak

mensupları da gizli yollarla Anadolu'ya geçerek milli mücadeleye katılmışlar; ocağın genel merkezinin Ankara taşınması ve Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde milli mücadelenin askeri evresi kazanıldıktan sonra Türk Ocakları şubeleri tekrar açılmaya başlamıştır. Böylece Ekim 1922'de İzmir, Ocak 1923'te Bursa, Afyon, Aydın, Ayvalık, Sivas Türk Ocakları, Kasım 1922'de fiili 1 Haziran 1923'te ise resmi olmak üzere Refet Paşa, Adnan Adıvar, Mazhar Müfit ve bazı milletvekillerinin katılımıyla genel merkez sıfatına haiz İstanbul Türk Ocağı açılmıştır.

Öte yandan Osmanlı Devleti çatısı altında bütün Müslüman ve Müslüman olmayan halkların ayrılıkçı düşünceler beslemeleri bir arada yaşamaya karşı isteksizce tutumları, Türk varlığına karşı insafsız, hiçbir hukuk sistemiyle bağdaşmayan tecavüzi eylemlerde bulunmaları ile doğan Türk Milliyetçiliği Türk Ocaklarının kuruluşuna temel teşkil ettiği gibi yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin de bütün politikasına hâkim olan ideoloji idi. Buradan hareketle Türk Ocakları "*Cemiyetin amacı İslam kavimlerinin bir rükn-i mühimmi olan Türklerin Milli Terbiye ve ilmi, ictimai, iktisadi seviyelerini terakki ve ilasıyla Türk ırk ve dilinin olgunlaşmasına çalışmaktır*" düşüncesiyle hareket ederek Ulu Önder Mustafa Kemal'in peşinden gitmiş ve yeni Türk Devleti'nin kurulmasına katkıda bulunmuşlardır (Aydın, 2003). Atatürk, Kurtuluş savaşından sonra yeni devletin gelişmesinde bu ocaklardan daha geniş ölçüde faydalanmayı hedeflemiştir.

Yurt gezilerinde Türk Ocaklarını ziyaret eden Atatürk, bu ocakların "*kuruluş itibaren çok önemli görevler ifa*" ettiklerini dile getirmiştir (Arıkan, 1999). Mustafa Kemal Bursa Türk Ocağında yapmış olduğu bir konuşmasında da bu ocağın işlevleri ve katkıları ile ilgili şunları söylemiştir: "*Milletin hayatını daima hassas ve yüksek bir halde bulundurmak, zihinlerdeki eski pasları atmamak için en kuvvetli yerler Ocaklardır. Ben de böyle bir Ocakta bulunduğumdan dolayı çok memnunum. Tarz-ı mesainizde muvaffakiyetinizi de gördüm. Tebrik ve teşekkür ederim*" (Çeçen, 1990).

Hiç şüphesiz Mustafa Kemal'in Türk Ocakları'na ilgisi sarfedilen sözlerden ibaret olmamıştır. Kendisi Meşrutiyet döneminde milliyetçi, halkçı ve çağdaş düşüncüyü savunan, Türk aydınlarını ve gençliğini tek vücut yapan, Mondros mütarekesi döneminde halkın milli bilincini uyandırmada büyük faydalar sağlayan Türk Ocaklarını maddi ve manevi açıdan destekleyerek onlar aracılığıyla çağdaş Türkiye idealinin halk arasında yayılıp idrak edilmesini amaçlamıştır. Bu gayesini gerçekleştirmek için de daha istiklal savaşının yorgunluğunu üstünden atmadan Aralık 1922'de İstanbul Türk Ocağı'na üç bin lira; Ocak 1923'te Ankara Türk Ocağı'na bin lira; Mart 1923'te İzmir Türk Ocağı'na iki bin lira; Sivas ve Zonguldak Türk Ocaklarına 200'er lira yardım yapmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul'da tekrar faaliyete geçen İstanbul Türk Ocağı için bina da tahsis eden Mustafa Kemal Paşa ziyaret ettiği Türk Ocaklarının sıkıntılarıyla yakından ilgilenmiş, buralara ücreti mukabilinde emval-i metrukeden binalar ayarlanmasını sağlamıştır. Bunlarla yetinmeyen Kemal Paşa Ankara Türk Ocağı binasının inşasını yakinen takip etmiş; inşaata sık sık uğrayarak bilgi almıştır. Türk Ocaklarına devlet de destek vermiş; Ocaklara 2 Aralık 1924 Tarih ve 1186 Tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla kamuya faydalı dernek statüsü verilmiştir. Yine Bakanlar kurulunun 3 Mayıs 1925 toplantısında ise Ocaklara yardım edilmesi kararlaştırılmıştır (Akçiçek&Karayaman, 2007).

1925 yılına gelindiğinde Türk Ocakları'nın faaliyetlerinin hükümet politikalarından ayrı düşünülemez olduğu ve buna bağlı olarak da Cumhuriyet Halk Fırkası ile tam bütünleşmenin yaşandığı anlaşılmıştır. İstanbul Türk Ocağı'nın 10 Ekim 1925 tarihinde yapılan kongresinde, bir heyet, Ocağın toplumsal alanda görevlerini belirlemek amacı ile seçilmiş, idare heyetine verdiği bir raporda, Türk Ocaklarının bir kulüpten çok "*Halkevleri*" olması düşüncesini savunmaktadır. Türk Ocaklarının yönetmeliği, 1927 yılında yapılan değişiklikle, Ocak üzerinde CHP'nin denetimi Bu duruma paralel olarak Atatürk'ün Hakimiyeti Milliye gazetesinde çıkan bir demeci Türk Ocaklarının CHP'nin bir kültür şubesi olduğu ve Ocağın görevlerinin ayrıntıları açıklanmıştır (Arıkan, 1999)

3.3. Türk Ocaklarının Kapatılması

Atatürk'ün 1930 ve 31 yıllarında çıktığı yurt gezilerinde Türk Ocaklarını ziyaret edip Ocak ve Ocaklılardan övgü ile söz ettiği bilinmektedir. Buna karşın bazı Ocak şubelerin ve ocak mensuplarının muhalefet partisi olarak kurulan “*Serbest Cumhuriyet Fırkası*”na tarafgir görünmesinden de memnun kalmamıştır. Bu sebeptir ki Aydın Şubesi’nde “*Türk Ocaklarının CHF’nin kültür şubesi olduğunu*” hatırlatarak memnuniyetsizliğini belirtmiştir (Acar, 2004). Başka bir söyleme göre Türk Ocaklarının fazla ehemmiyet kazanması hükümeti kuşkulandırmaya başlanmakla beraber bazı şubelerde Ocağın tüzüğüne aykırı olarak siyasetle uğraşılmaya başlanması; Bandırma Türk Ocağı’nın belediye seçimleri için Halk Partisi’ne karşı kendi listesini çıkarması ve yabancı hükümete bilhassa tabi Türk Halkı üzerinde meydana gelecek etkilerden korkulması Ocağın sonunu getirmiştir (Moralı, t.y.) Bu arada ilginç olan şudur ki Türk Ocakları Turancılık ideallerinden hiçbir zaman vazgeçmemiş bu sebeple Ocaklar için yazılan bazı marşlarda yurt dışındaki Türklere gönderme yapan dizeler bulunduğu iddia edilmiş; bu durumun o dönemdeki Türk-Sovyet dostluğuna zarar vermemesinin istendiği tahmin edilmiştir (Karabulut, 2013).

Bütün bu nedenlerin yanında Mustafa Kemal yurt gezilerinden sonra Ankara’ya döndüğünde “*Bizim teşkilatımız fikir bakımından tamamen bize yabancı insanlardan teşekkül etmiş; asıl inkılapçı zümreyi Türk Ocaklarında gördüm yapılacak şey bu partiyi kapatmak Türk Ocaklarını kendi partimiz olarak tutmak*” beyanı ile CHF’yi kapatıp, Türk Ocaklarını kendi partileri yapmak düşüncesini bazı partililer ve İsmet Paşa’ya açmış; fakat bir süre sonra Türk Ocaklarını kapatarak Cumhuriyet Halk Fırkasına katmak ve yerine “Halkevleri” kurma fikri ortaya çıkmıştır. Bu fikrin gerçekleştirilmesi için de 24 Mart 1931 yılında Mustafa Kemal Paşa başkanlığında Çankaya’da yapılan toplantıda “*Ocakların artık yapacak işi kalmadığı*”na karar verilmiş¹ (Acar, 2004; Kara, 2019; Özer, 2019); 10 Nisan 1931 yılında ise Cumhurbaşkanı ve Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Başkanı Mustafa Kemal’in emriyle 260 şubesi bulunan Türk Ocakları feshedilerek kurumun bütün malvarlığı partiye devredilmiştir (Sarınay, 2012).

Türk Ocakları kendisinden sonra kurulacak olan Halkevleri’ne örnek teşkil etmesi açısından önemlidir. Çünkü Halkevlerinin yapısı ve işleyişinde Türk Ocaklarının izleri şüphe götürmez bir şekilde kendini hissettirmiştir.

4. SONUÇ

II. Meşrutiyet dönemi ve sonrasında Osmanlı Devleti içerisinde yaşanan siyasi fikir hareketlerinin neticesinde Türklük bilincini ve yeniden millet olma arzusunu yüreğinde hisseden Tıbbiyeli talebelerin 12 Mart 1912 senesinde kurmuş olduğu Türk Ocağı cemiyetidir.

19. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı Devletine bakıldığında; büyük devletler pastadan en büyük payı almak için birbirleriyle yarış içerisindeydi. Devlet içerisindeki aydın çevrenin, düşündüğü en büyük sorun; bu vatan nasıl kurtarılır? Sorusu idi. Bu sorunlar sadece ıslahat hareketleri ile çözümlenecek gibi gözüküyordu. Sivil hareketlerde gerekliydi. Artık devleti birleştirici unsur olarak görülen din faktörü işlemez hale gelmişti ve milli bilinç şarttı. Türklere karşı, Arap dünyasında milliyetçilik akımı ceryan etmekteydi. Osmanlıcılık ve İslamcılık fikri iflas etmişti. Milliyetçilik akımı geçte olsa Türklere de millî uyanış etkisi gösterdi. Milliyetçilik hareketleri etkisi ile Türk Ocağı kurulmuş ve ocak aktif bir şekilde siyasi çalışmalarını sürdürmüştür. Türk Ocağı’nın başlıca amacı bilinçli bir millî uyanışı gerçekleştirmek ve devletin kurtuluşunu sağlamaktır.

Türk ocakları şubeleri zamanla gelişmiş, kapatılmış olduğu 1931 yılına kadar yaklaşık 247 adet şubesi bulunuyordu Türk ocakları, bu şubelerde halkın ihtiyacı olan kültürel faaliyetlerin yanı sıra Milli

¹ Bu karar alınırken Türk Ocakları için önemli bir şahsiyet olmakla beraber hayatını Ocağa adanmış Hamdullah Suphi Tanrıöver’in ikna edilmeye çalışıldığı ifade edilmiştir. Fakat o, Türk Ocaklarının kapatılmasına karşıdır. Bu nedenle Ocakların kapatılması hususunda hazırlanan raporu zoraki olarak imzalayan Hamdullah Suphi “*(Mustafa Kemal’e) Şahıslarına karşı muhalefetten endişe ediliyorsa müsaadeleriyle kendimin Cenubi Amerika’ya hicret eylemeyi bile bu teşekkülün istiklali adına göze alabileceğimi anlattım*” demiştir.

mücadele ve akabinde Cumhuriyet döneminde de aktif roller üstlenmiştir. Atatürk'ün yapmış olduğu uygulamaları desteklemiştir. Kapatılmasında birçok sebep ortaya atılmıştır. Bu sebeplerden en önemlileri; Hamdullah Suphi Tanrıöver'in konuşmalarının aşırı milliyetçi bulunması ve bir başka sebep Türk Ocaklarının Atatürk devrimlerine yeteri kadar destek vermediği görüşüdür. Bunun yanı sıra o dönem kurulan yeni Türk devletinin Sovyet siyasetinin de Türk ocaklarının kapatılmasında etkili olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak II. Meşrutiyetle başlayan fikir akımları ve bu akımların Türk aydınlarının dimağlarında aksetmesi sonucunda kurulan Türk Ocakları, üstlenmiş olduğu vazifeyi 1931 yılında çeşitli sebeplerden dolayı kapatılmasıyla son bulmuştur.

KAYNAKÇA

Acar, İ. (2004). *Türk Ocakları*, Balıkesir

Akçiçek E., Karayaman, M. (2007). *Atatürk'ün Türk Ocaklarını Ziyaretleri ve Yaptığı Konuşmalar*, Ege Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, İzmir

Akçura, Y. (2007). *Türkçülük*, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul

Arıkan, M., Gündüz, A. (2004). "Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlak'ının Tasfiyesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.15

Arıkan, M. (2011). "Bir Çanakkale Şehidi ve Mektubunun Başına Gelenler", *Akademik Bakış Dergisi*, C.5, S.9, Ankara

Arıkan, Z. (1999). "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü. *Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara

Aydın, E. (2003). *Türk Ocaklarının Tarihi Gelişimi (1912-1931)*, Fırat Üniversitesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Elazığ

Balcıoğlu, M. (1997). "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Gençliğin Savaşa Hazırlanması ile İlgili İki Belge İki Görüş" *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.5, S.20, Ankara

Bölükbaşı, Y.Z., Gökberk, Y. (2011). "Cumhuriyetin Ötekisi Olarak Geleneksel Milliyetçilik ve Türk Ocaklarının Kapatılması", *Akademik Bakış Dergisi*, S.26, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırgızistan.

Çeçen, A. (1990). *Atatürk'ün Kültür Kurumu, Halkevleri*, Gündoğan Yay., Ankara

Çilliler, Y. (2015). "Modern Milliyetçilik Kuramları Açısından 19.Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Fikir Akımları", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C.45, S.10, İstanbul

Erdem, U. (2009). *Türk Ocağı Kurucularından ve Teşkilât-ı Mahsusa'nın Önemli Simalarından Doktor Fuat Sâbit*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Erzurum

Erkan, Ü. (2016). "1911-1918 Yılları Arasında Türk Yurdu Dergisine Konu Olan Bazı Tartışmalar ve Polemikler", *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C.5, Karabük

Tuna, E. (2015). *Batı Anadolu Türk Ocakları*, Adnan Menderes Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Aydın

Fadlı, A. (1999). "Türk Ocakları Nedir?", *Türk Yurdu*, C.19, S. 144, Ankara

Kara, A., Özer, C. (2019). "Cumhuriyet Dönemi Okuma- Yazma Seferberliğinde Halkevi ve Halkodalarının Mardin İlinde Yürüttüğü Türkçe Okuma-Yazma Faaliyetleri" *Prof. Nuri Yavuz Armağanı*, Ankara

- Kara, A. (2019). *Harf İnkılabının Yaygınlaştırılmasında Halkodalarının Rolü ve Önemi*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Gaziantep,
- Karabulut, U. (2013). “1917 Devriminden Mondros Ateşkes Antlaşmasına Türk Ocaklarının Rusya Türklerine Bakışı”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 34, Konya
- Karaer, İ. (1990). “Türk Ocağı Kütüphaneleri (1912-1931)”, *Türk Kütüphaneciliği*, C.4, S.2
- Karataş, C. (2009). *II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Akımları Ve Türk Edebiyatına Yansımaları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı (Yeni Türk Edebiyatı) Anabilim Dalı, *Doktora Tezi*, Ankara
- Kılıç, N. (2006). Atatürk’ün Türk Ocaklarındaki, Konuşmaları, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, *Yüksek lisans Tezi*, Bolu
- Levend, A. S. (1972). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Türk Dil Kurumu, Ankara
- Namal, Y. *Zonguldak Türk Ocakları (Zonguldak, Devrek, Bartın ve Kdz Ereğli)*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara
- Özçelik, Ş. (2010). *Türk Ocakları ve Eğitim*, Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Adana
- Pınar, M. (2015). “Adana Türk Ocağı ve Faaliyetleri (1923-1931)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Derneği*, C. 8, S. 41
- Sarınay, Y. (2012). “Türk Ocakları”, *DİA*, C.41, İstanbul
- Sarınay Y. (2008). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, Ötüken Yayınları, İstanbul
- Solak M., Tarhan, M., Kılıç, F. (2016). “Bolu Türk Ocağı’nın Faaliyetlerinden Bir Kesit”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.16, S.3-16, Bolu
- Soysal, Ö. (1981). *XIX. ve XX. Yüzyıllar Osmanlı Siyasal Yaşamının Kütüphane Kurumunu Etkileyen İki Olgusu*, Türk Tarih Kongresi C.2, Ankara
- Taşdemir, S. (2010). “Ayvalık Türk Ocağı ve Etkinlikleri”, *TÜBAR XXVIII*, S.28
- Taşdemir, S. (2004). “Sivas Türk Ocağı ve Dergisi: Birlik”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.20, S.58, Ankara
- Topal, N. (2013). “Niğde Türk Ocağı’nın Kuruluşu ve İlk Faaliyetleri”, *Turkish Studies*, C.8, S.7, Ankara
- Tunaya, T. Z. (1998). *Türkiye’de Siyasal Partiler I*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul
- Tuncer, 2012). “Türk Yurdu” *DİA*, C.41.
- Türk Yurdu Dergisi, (1327). C.1, İstanbul
- Üstel, F. (2004). *İmparatorluktan Ulus- Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yay., İstanbul
- Yıldızlı M. E. (2015). “Türkoloji’ye Hizmet Eden Kurumlar (1908-1932)”, *Akademik Bakış Dergisi*, S.52 Kırgızistan
- Yılmaz, M. S., Erdoğan E. (2012). Türk Ocaklarının Kuruluşunun 100. Yılı *Kastamonu Türk Ocakları (1923-1931) Kastamonu, Cide, Taşköprü, Tosya, İnebolu*, Töre Yayıncılık, Kastamonu

Elektronik Kaynaklar

Başaran S., “Cumhuriyet Döneminde Rize Türk Ocakları”
<https://www.researchgate.net/publication/32220968>, Erişim Tarihi: 25.04.2020.

Moralı S. S., “Hamdullah Suphi ve Türk Ocakları”, <http://hdl.handle.net/11498/26925> (Erişim tarihi 25.04.2020)

Şahin M. “Türk Ocaklarının Eğitim ve Kültür Faaliyetleri” <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=974> , Erişim Tarihi: 25.04.2020.